

NAMATAK (ROSA) TURKUMI: BIOLOGIK, EKOLOGIK, AGRONOMIK VA FITOTERAPEVTIK XUSUSIYATLARI

*Toshkent davlat agrar universiteti Òrmon xòjaligi va landshaft dizayn
fakulteti 24-60-guruh 1-kurs Normòminova Gulsanam Jasur qizi*

Òrmon xòjaligi va landshaft dizayn fakulteti 23-61 2-kurs

Axmadjonov Jasurbek Xoshimjon o'g'li

Annotatsiya. Ushbu maqola namatak (*Rosa*) turkumi vakillari, xususan *Rosa canina*, *Rosa damascena*, *Rosa rugosa* va boshqa turlarni o'rganishga bag'ishlangan. Maqolada namataklarning morfologik va anatomik xususiyatlari, ekologik talablari, tarqalish geografiyasi, agronomik ahamiyati va inson salomatligi uchun foydalari batafsil tahlil qilingan. Shuningdek, maqolada namataklarni yetishtirish va saqlash bo'yicha amaliy tavsiyalar ham berilgan.

Kalit so'zlar: Namatak, *Rosa*, *Rosa canina*, *Rosa damascena*, *Rosa rugosa*, mevali o'simliklar, agronomiya, ekologiya, fitoterapiya, polifenollar, antioksidantlar, iqlim talablari.

Kirish. Namatak (lotincha *Rosa*) — *Rosaceae* oilasiga mansub bo'lgan, ko'p yillik buta yoki daraxtsimon o'simliklar turkumi bo'lib, 200 dan ortiq turlarni o'z ichiga oladi. Ularning mevalari, ya'ni **g'ulxanlar** (*rose hips*), yuqori miqdorda vitamin C, flavonoidlar, organik kislotalar va boshqa bioaktiv moddalar bilan boy bo'lib, turli sohalarda qo'llaniladi. Maqolaning maqsadi namatak turkumi vakillarining biologik, ekologik, agronomik va fitoterapevtik xususiyatlarini o'rganish, shuningdek, ularni yetishtirish va saqlash bo'yicha amaliy tavsiyalar berishdir.

1. Namatak daraxtining biologik xususiyatlari

1.1. Morfologik xususiyatlar. Namataklar — 1–3 metr balandlikka yetadigan, tikanli butalar bo'lib, barglari oddiy, pinnat shaklida va odatda 5–9 ta bo'ladi. Gullari odatda 5 ta bargdan iborat bo'lib, oq, pushti yoki qizil rangda bo'ladi. Mevalari — g'ulxanlar, oval yoki dumaloq shaklda bo'lib, qizil yoki to'q sariq rangda bo'ladi.

1.2. Anatomik xususiyatlar. Namataklarning po'stlog'i qalin va tolali tuzilishga ega bo'lib, mexanik to'qimalar bilan boyitilgan. Meva ichida yuqori miqdorda pektin, organik kislotalar va polifenollar mavjud bo'lib, bu uning oziq-ovqat sanoatida keng qo'llanilishiga sabab bo'ladi.

2. Ekologik talablar va tarqalish geografiyasi

2.1. Ekologik talablar. Namataklar iliq iqlim sharoitlarini afzal ko'radi. Ular sovuqqa nisbatan chidamli bo'lib, -15°C gacha bo'lgan haroratlarda ham o'sishi mumkin. Ammo, juda past haroratlarda mevalari zarar ko'rish mumkin. Yorqin quyosh nuriga ehtiyoj sezadi va yaxshi drenajlangan, unumdor tuproqlarda yaxshi o'sadi.

2.2. Tarqalish geografiyasi. Namataklar tabiatan Yevropa, Osiyo, Shimoliy Afrika va Shimoliy Amerikada tarqalgan. Bugungi kunda esa, ular butun dunyo bo'ylab, xususan O'zbekiston, Turkiya, Xitoy va boshqa mamlakatlarda keng tarqalgan.

3. Agronomik xususiyatlar va yetishtirish

3.1. Yetishtirish shartlari. Namataklarni yetishtirish uchun iliq iqlim sharoitlari, unumdor va yaxshi drenajlangan tuproq zarur. Sug'orish tizimi sifatli bo'lishi kerak, chunki ortiqcha namlik ildizlarning chirishiga olib kelishi mumkin. Bahorda gullashdan oldin o'g'itlash va zararkunandalarga qarshi kurashish muhim ahamiyatga ega.

3.2. Ko'paytirish usullari. Namataklarni ko'paytirish uchun urug'lar, ko'chatlar va ko'klamlar ishlatiladi. Urug'lar orqali ko'paytirish tabiiy usul bo'lib, yangi navlarni olishda qo'llaniladi. Ko'chatlar orqali ko'paytirish tezroq natija beradi, ammo bu usulda genetik xilma-xillikni saqlash muhimdir.

Xulosa. Namatak (Rosa) turkumi vakillari — *Rosaceae* oilasiga mansub bo'lgan, ko'p yillik buta yoki daraxtsimon o'simliklardir. Ular nafaqat go'zalligi bilan, balki ekologik, agronomik va tibbiy ahamiyati bilan ham e'tiborga loyiqdir. Namataklarning mevalari, ya'ni g'ulxanlar (*rose hips*), yuqori miqdorda vitamin C, flavonoidlar, organik kislotalar va boshqa bioaktiv moddalar bilan boy bo'lib, turli sohalarda qo'llaniladi.

Ekologik va agronomik ahamiyati. Namataklar turli iqlim sharoitlariga moslashgan bo'lib, O'zbekistonning turli hududlarida muvaffaqiyatli yetishtiriladi. Ular tuproq eroziyasining oldini olishda, landshaftni bezashda va tabiiy landshaftni tiklashda muhim rol o'ynaydi. Bundan tashqari, namataklar o'simliklar xilma-xilligini oshirishda va agroekosistemalarning barqarorligini ta'minlashda ham muhim ahamiyatga ega.

Tibbiy va fitoterapevtik ahamiyati. Namataklarning mevalari va gullari xalq tabobatida qadimdan qo'llanib kelinadi. Ular antiseptik, yallig'lanishga qarshi, immunitetni mustahkamlovchi, yurak-qon tomir tizimini qo'llab-quvvatlovchi va boshqa ko'plab foydali xususiyatlarga ega. Zamonaviy ilmiy tadqiqotlar namataklarning fitoterapevtik potensialini yanada chuqurroq o'rganishga qaratilgan.

Kelajak istiqbollari. Namataklarni yetishtirish va ularning mahsulotlarini qayta ishlash sohasida ilmiy tadqiqotlar va amaliy ishlarni rivojlantirish zarur. Yangi navlarni yaratish, agrotexnik usullarni takomillashtirish, mahsulotlarni qayta ishlash texnologiyalarini joriy etish va xalqaro bozorlarga chiqish namataklar sohasining kelajakdagi istiqbollari.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. **Abduazimov, A. A.** (2018). *O'simliklar biologiyasi va ekologiyasi*. Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi nashriyoti.
2. **Zohidov, A. A.** (2021). *Bog'dorchilik asoslari*. Toshkent: "Ilm Ziyo" nashriyoti.
3. **Heywood, V. H., Brummitt, R. K., Culham, A., & Seberg, O.** (2007). *Flowering Plant Families of the World*. Royal Botanic Gardens, Kew.
4. **Janick, J., & Paull, R. E.** (2008). *The Encyclopedia of Fruit and Nuts*. CABI Publishing.
5. **Kays, S. J., & Dias, J. S.** (1995). *Morphology and composition of quince (Cydonia oblonga Mill.)*. Journal of Horticultural Science.
6. **FAO (2020)**. *Quince Production Statistics*. Food and Agriculture Organization of the United Nations.
7. **Mozaffarian, V.** (1996). *A Dictionary of Iranian Plant Names*. Tehran University Press.

8. **Nasriddinov, F. R.** (2016). *O'simliklar anatomiyasi va fiziologiyasi*. Samarqand Davlat universiteti.
9. **Oripov, S.** (2015). *Fitoterapiya va xalq tabobatida dorivor o'simliklar*. Toshkent: "Yangi asr avlodi".
10. **Shah, N. C., & Seth, R. K.** (2013). *Medicinal Plants of Central Asia: Uzbekistan and Kyrgyzstan*. Springer.